

Будзінський Патрик-Владислав Ігорович

здобувач вищої освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Костюк Віталій Степанович

кандидат біологічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У роботі розглянуто особливості організації навчання географії для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища. Проаналізовано сучасні підходи до навчання, психолого-педагогічні особливості учнів та інноваційні методи викладання. Обґрунтовано необхідність адаптації змісту і форм навчання до потреб кожної дитини.

Ключові слова: інклюзивна освіта, географія, діти з особливими освітніми потребами, форми навчання, методи навчання, адаптація, компетентності, інтерактивні технології.

У сучасній системі освіти України одним із ключових напрямів є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних можливостей і потреб. Розвиток інклюзивної освіти є важливою складовою реалізації концепції Нової української школи, яка орієнтована на особистісно-орієнтоване навчання, розвиток компетентностей і створення безпечного, підтримувального середовища для кожного учня.

Особливої уваги потребують діти з особливими освітніми потребами (ООП), для яких традиційні методи навчання часто виявляються недостатньо ефективними через специфіку психофізичного, емоційного чи когнітивного

розвитку. У процесі навчання таких учнів необхідно враховувати їхні індивідуальні можливості, рівень розвитку мислення, темп засвоєння матеріалу, особливості сприймання інформації.

Предмет «Географія» має значний потенціал для розвитку просторового мислення, критичного аналізу, екологічної культури та соціальних компетентностей. Водночас, для дітей з ООП вивчення географії може бути ускладнене через потребу у візуальних і практичних засобах навчання, складність термінології та великий обсяг інформації. Тому актуальною є необхідність розроблення і впровадження спеціально адаптованих форм і методів навчання географії, які враховують індивідуальні особливості учнів та сприяють ефективному засвоєнню матеріалу.

Використання інтерактивних, диференційованих і проєктних методів, а також сучасних цифрових технологій дає змогу підвищити мотивацію дітей з ООП, розвинути їхню самостійність, комунікаційні навички та пізнавальну активність. Тому пошук і обґрунтування ефективних педагогічних засобів навчання географії для дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливим завданням сучасної педагогічної науки та практики.

Дослідження проблеми навчання географії дітей з особливими освітніми потребами базується на поєднанні психолого-педагогічних, методичних і практичних аспектів організації інклюзивного навчального процесу. Аналіз сучасних наукових джерел, державних нормативних документів і досвіду вчителів засвідчує, що ефективність інклюзивної освіти значною мірою залежить від рівня готовності педагога до роботи з різними категоріями учнів, його уміння адаптувати зміст і методи навчання до потреб конкретної дитини.

Одним із ключових завдань є формування позитивного ставлення до дітей з ООП у педагогічному та учнівському колективі, створення психологічно комфортного середовища, де кожен учень має змогу реалізувати свій потенціал. Важливу роль у цьому процесі відіграє вчитель географії, який має бути не лише джерелом знань, а й організатором навчально-пізнавальної діяльності,

фасилітатором, що підтримує учня, стимулює його до активної участі та співпраці.

Особливості навчання географії дітей з ООП пов'язані з потребою у візуалізації навчального матеріалу, використанні наочності, картографічних моделей, інтерактивних карт, схем і малюнків. Учні з порушеннями зору краще сприймають об'ємні або тактильні моделі; діти з інтелектуальними порушеннями потребують спрощених пояснень, чіткого алгоритму дій, частого повторення матеріалу; учні з порушеннями слуху – опори на зорові образи, письмові інструкції та ілюстрації.

Застосування **диференційованих форм і методів** навчання дає змогу організувати освітній процес так, щоб кожен учень працював на своєму рівні складності. Зокрема, на уроках географії доцільно використовувати:

- **метод проєктів** – сприяє формуванню ключових компетентностей, розвитку дослідницьких і комунікативних умінь;
- **ігрові методи** (географічні квести, картографічні ігри, «географічне лото», «подорож континентами») – підвищують мотивацію, полегшують засвоєння нових понять;
- **інтерактивні технології** (робота в парах і групах, «мікрофон», «асоціативний кущ», «сенкан») – розвивають навички взаємодії та комунікації;
- **інформаційно-комунікаційні технології** (мультимедійні презентації, інтерактивні карти Google Earth, віртуальні екскурсії) – підвищують наочність і зацікавленість учнів.

Однією з важливих педагогічних умов успішного інклюзивного навчання є **поєднання індивідуальної, групової та фронтальної роботи**. Під час вивчення нового матеріалу вчитель може використовувати короткі пояснення із залученням наочності, а під час закріплення – організовувати практичні роботи або міні-проєкти в парах. Для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку доцільно застосовувати картки із завданнями різного рівня складності, короткі інструкції з покроковими діями.

Важливим чинником ефективності навчання є мотивація учнів. Учні з особливими освітніми потребами часто потребують додаткового стимулювання до навчальної діяльності. Це може бути індивідуальна похвала, символічне заохочення, демонстрація практичної значущості вивченого матеріалу. Важливо, щоб кожне завдання завершувалося позитивним результатом, що підсилює впевненість дитини у власних силах.

Окрему увагу приділено створенню адаптованих навчальних матеріалів. Це можуть бути великі шрифти, кольорове кодування карт, використання контрастних зображень, підбір зрозумілих ілюстрацій. У роботі з дітьми, які мають труднощі в мовленні, варто включати вправи на розвиток словника, усне описування карт або природних об'єктів, що одночасно розвиває мовлення і просторове мислення.

У межах практичної частини дослідження було проведено аналіз уроків географії в закладах загальної середньої освіти, де навчаються діти з ООП. Спостереження показали, що успішність навчання значно підвищується, якщо уроки мають чітку структуру, поєднують різні види діяльності (сприймання, обговорення, практичні завдання), а навчальний матеріал подається невеликими, логічно завершеними частинами.

Позитивні результати продемонструвало впровадження **методу адаптованого проєктного навчання**, коли група учнів разом створює мініпроект («Моє село на карті України», «Екологічні проблеми нашого району», «Природа Полісся очима дітей»). Це сприяє формуванню пізнавальної активності, співпраці, а також усвідомленню практичного значення географічних знань.

У дослідженні також підкреслено важливість **співпраці між учителем, асистентом вчителя, психологом і батьками**. Такий командний підхід забезпечує ефективну підтримку дитини в навчальному процесі, дозволяє вчасно виявити труднощі й скоригувати методи роботи.

Важливим аспектом є **виховання толерантності та взаємоповаги в учнівському колективі**. Уроки географії, що передбачають спільну діяльність,

обговорення, взаємодопомогу, сприяють розвитку соціальної компетентності та прийняттю різноманітності серед однолітків.

Результати дослідження підтверджують, що успішність навчання географії в інклюзивних класах залежить не лише від адаптації змісту, а й від **гнучкості методики викладання**, використання сучасних технологій і позитивного психологічного клімату. Поєднання теоретичних знань, практичної діяльності та емоційної підтримки створює умови для формування у дітей з ООП пізнавальної активності, самостійності, соціальної зрілості та впевненості у власних можливостях.

Таким чином, застосування адаптованих форм і методів навчання географії в інклюзивному середовищі забезпечує не лише засвоєння навчального матеріалу, але й сприяє розвитку особистості дитини, її соціалізації, формуванню позитивної самооцінки та життєвих компетентностей.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що ефективне навчання географії дітей з особливими освітніми потребами можливе лише за умови створення інклюзивного середовища, яке враховує індивідуальні особливості кожного учня.

Використання інтерактивних, ігрових, диференційованих і проєктних методів сприяє підвищенню пізнавальної активності, розвитку просторового мислення та формуванню ключових компетентностей учнів.

Важливими чинниками успіху є адаптація навчальних матеріалів, позитивний психологічний клімат у класі, співпраця між педагогами та батьками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баханова О. В. Методика навчання географії: інноваційні технології. Київ: Педагогічна думка, 2018. 296 с.
2. Бондар В. І., Ільченко А. М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей. Київ: Педагогічна думка, 2009. 312 с.

3. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898
4. Інклюзивне навчання: навчально-методичний посібник / за ред. А. А. Колупасової. Київ: МОН України, 2019.
5. Колупасова А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупасова, О.М. Таранченко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с
6. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. Нью-Йорк: ООН, 2006 (ратифікована Україною у 2009 р.).
7. Концепція Нової української школи. Київ: МОН України, 2016.